

Píše Michael Špirit

(E*forum, 16. 09. 2015)

Začalo to docela slibně: v roce 1992 vydala Obec překladatelů bibliografický soupis Zamlčovaní překladatelé, který byl výsledkem veřejně vyhlášené výzvy a přinesl údaje o skutečném autorství českých překladů bezmála 700 literárních a audiovizuálních děl z let 1948–1989, která nemohli jejich původci podepisovat vlastními jmény. Jenže bibliografie přinášela jen údaje o těch, kdo se sami přihlásili. Tohoto provizoria si autoři soupisu byli vědomi a na veřejnost apelovali dále. Databáze Národní knihovny některé údaje o „pokrývání“ do knihovnických záznamů zabudovala, jiné nikoli, a nic bohužel nenasvědčuje tomu, že by se v tomto směru chystala podniknout něco zásadního. Databáze českého uměleckého překladu po roce 1945 na webových stránkách Obce překladatelů informace o pokrývaných a pokrývajících autorech ze Zamlčovaných překladatelů absorbovala, doplnila je dalšími, ale neuspokojivost současného stavu docela otevřeně připouští: „Jsme si vědomi toho, že zde nejsou údaje za posledních deset let, aktuální spolehlivá bibliografie stále chybí, komplexní informace nelze bohužel nalézt ani v databázi vytvořené Ústavem translatologie FF UK, ani v databázi Národní knihovny. Obec překladatelů se pokouší o nápravu daného stavu.“

Složitost té části úkolu, který se týká překladů pod cizím jménem, tkví v tom, že od literárních historiků a překladatelů předpokládá kromě standardních odborných nároků také bezmála práci detektivní. Nespočívá totiž jen v pobytu na vědeckých pracovištích, v knihovnách či v internetovém prostředí, ale vyžaduje také „vyjít do ulic“, tj. mluvit se svědky (kolegy, přáteli, rodinnými příslušníky), nahlédnout do soukromí (přístup ke korespondenci, diářům, vlastně k jakýmkoli privátním listinným materiálům, pokud se ovšem zachovaly), a především mít oči a uši stále otevřené. Práce je ztížena – nebo z opačné perspektivy, pro ty, které přitahují nelehké úkoly: akcelarována – tím, že málokdy jsou předmětem odborného zájmu mediálně známé osobnosti nebo spektakulární překladatelské výboje, nýbrž nenápadná, poctivá a profesionální činnost, „běžná“ překladatelská nebo vykladačská práce, a že desítky nebo stovky hodin investovaných do pátrání mohou končit ve slepé uličce. Říká-li Antonín Přidal, iniciátor bibliografie Zamlčovaní překladatelé, v knize rozhovorů s 27 překladateli Slovo za slovem (Academia 2012), že „víc než deset nebo dvacet titulů tam nechybí“, jde pravděpodobně o odhad, který je víc než optimistický.

Smrt překladatelky a nakladatelské redaktorky **Věry Saudkové** 3. 8. 2015
v pozhnaných 94 letech by se mohla stát dalším podnětem k znovuotevření otázky nebo zintenzivnění zájmu literárních historiků a knihovníků o pravé autorství překladů a průvodních textů k nim, které z nejrozumnějších důvodů nemohli jejich původci

podepisovat vlastními jmény. „Nejrůznější důvody“ měly do roku 1989 společný základ v praxi vlády jedné politické strany, a reakcí na osobní, společenskou, profesní a jinou ostrakizaci byl aktivní odpor vyžadující vlastnosti nutné k životu v okupované zóně: vědomí solidarity, odvahu, vtip a schopnost udržet tajemství. Je těžko uvěřitelné – řečeno s trochou hořkého patosu –, že čtvrt století k „rozkrytí“ této intelektuální zakonspirované činnosti nestačilo.

Věra Saudková, redaktorka nakladatelství Svoboda (1968–1977) a Odeon (1981–1983), půjčovala své jméno k překladům z němčiny kromě autorů, které soupis z roku 1992 uvádí, tj. Josefu Balvínovi a Sergeji Machoninovi, také literární historičce, kritičce, editorce a překladatelce Růženě Grebeníčkové. Paradoxní na této spolupráci bylo, že se tak dělo v době, kdy Grebeníčková některé své překlady v určitých nakladatelstvích či obdobích vlastním jménem normálně podepisovat mohla: z odborných textů z ruštiny Berkovského Německou romantiku a z němčiny obsáhlý výbor ze statí G. Lukácse (obojí Odeon 1976), z beletrie Hirschovo Císařské počasí (Práce 1976), Winderova Následníka trůnu (1979), Timmova Morengu (1981, obojí Svoboda), Hofmannův Rozhovor o Balzacově koni (Odeon 1986) a Blatterovo Není krásnější země (Svoboda 1989). Slovo „paradoxní“ je však nepřesné a jeho správné užití by mělo smysl jen vůči nějaké symetrické struktuře; komunistická kulturní politika byla ale důsledná i chaotická, paranoidní i lhostejná, pomstychtivá i senilní. Dobrá svědectví o tom přináší vzpomínaný sborník Slovo za slovem.

Věra Saudková potvrdila v létě 2001 autorovi těchto poznámek v osobním rozhovoru, že své přítelkyni (R. Grebeníčková jí mj. připsala studii uveřejněnou v roce 1970 v dvouměsíčníku Orientace Dialog a předmětná situace) půjčila své jméno pro překlady německy psaných románů Stefana Andrese Holubí věž (Práce 1974) a Karla H. Roehrichta Děti periferie (Svoboda 1984) a kryla ji i v případě doslovů k českým vydáním próz Franze Innerhofera Krásné dny (1980) a Maxie Wanderové Život skvělá alternativa (1985, obojí Odeon). Její svědectví, které si mohla připravit na základě zaslaného dopisu se seznamem otázek, pokládáme za spolehlivější než rozhovor vedený o deset let později pro sborník Slovo za slovem, kde o svých vlastních překladech říká, že šlo o „autory z NDR pro Svobodu a pak po revoluci pro Iva Železného, když odešel z Odeonu“ (s. 352).

Svědectví z roku 2001 dáváme větší váhu ještě ze dvou dalších důvodů: Doslovy k prózám Franze Innerhofera a Maxie Wanderové nesou zřejmé lexikální, stylové a noetické znaky interpretačního přístupu R. Grebeníčkové. S výrazy či obraty jako „románová výpověď“, „odmítnutí výmyslu v románové literatuře“, „životní surovina“, „přísun zpráv o životě“, „škála tělesných pocitů“, „mimování pohybů“, „situace písíciho“ nebo „snímání holých faktů“ se lze shledat v jejích textech v takové frekvenci, že je lze považovat za zřejmý trademark RG. Vedle toho se v těchto doslovecích setkáváme se sentencemi, které úzce korespondují s nálezy publikovaných studií R. Grebeníčkové o Benjaminovi, Winderovi, Dostojevském, zábavné literatuře, vztahu tzv. skutečnosti a fikce nebo ruských formalistech: „pečeť středoevropské kultury, která se nikdy nevyznačovala snaživostí a sotva se kdy starala, aby přispěla první s tím, co

si trh zrovna žádá“, „vymyšlené příběhy čtenáře nedojímají a lze je uplatňovat nanejvýš v literatuře konzumní“, pokusy „nejsou nesený ambicemi, přesvědčením o talentu, který se musí prosazovat“, „podle prognózy, jakou stanovili už ve dvacátých letech nejprozíravější kritikové, dožadující se tzv. literatury faktu“. V doslovu k Innerhoferovi zaznívá navíc přímá narážka na práci Horsta Althause, kterou Grebeníčková (pod svým jménem) recenzovala v roce 1978 pro Musil-Forum, půlročenku Mezinárodní společnosti Roberta Musila, sídlící tehdy v Saarbrückenu. Atribuovala-li Věra Saudková autorství doslovů, předpokládáme, že její svědectví lze považovat za bernou minci i v případě zmíněných dvou překladů.

V pozůstalosti R. Grebeníčkové se navíc zachoval svazek útržků ze složenek, jimiž nakladatelství a časopisecké redakce poukazovaly autorské honoráře, a to pokládáme za druhý, materiální důkaz o autorství citovaných překladů a doslovů. Konvolut není jistě úplný, ale obsahuje zásilky od března 1956 do července 1996, na všech je udán odesílatel a často i určení (lektorský posudek, článek, doslov či překlad). Mezi lístky je i 25 útržků daných na adresu Věry Saudkové, včetně honorářů za zmiňované práce. Pokládáme za nepravděpodobné, že by R. Grebeníčková byla sběratelkou útržků ze složenek na cizí honoráře.

Z toho všeho vyplývá, že Věra Saudková přeložila z němčiny zřejmě „jen“ romány Gerti Tetznerové Karen W. (Lidové nakladatelství 1979), Alfreda Döblina Milost se neuděluje (Mladá fronta 1985) a Karla H. Roehrichta Klokot velkoměsta (Svoboda 1986) a v roce 1992 pořídila, zjevně pro radost a snad i jistý výdělek, tři překlady pro edici nakladatelství Iva Železného Knihovnička Večerů pod lampou. – Nekonstatujeme to proto, abychom unížili autorčino překladatelské „portfolio“, nýbrž abychom připomněli statečné, věcné a spolehlivé chování ženy, kterou život vystavil mnoha těžkým zkouškám. „Já jsem měla hodně známých v obou táborech, těch vyhozených i těch prověřených. Takže jsem lehko přecházela z jedné skupiny do druhé a lehko jsem nacházela lidi, kteří byli ochotni své jméno poskytnout. Já sama jsem podepisovala, co jsem mohla, ale dávala jsem pozor, abych nepřekládala dvě bichle v jednom roce. Protože kdybych byla každý měsíc přeložila román, nikdo by tomu nevěřil,“ řekla v rozhovoru pro sborník Slovo za slovem. V něm se adresně – a obáváme se, že i nepřesně – zastavila jen u jednoho titulu, pro českou literární vědu z dotýkané množiny bezesporu zrovna toho nejdůležitějšího, výboru z esejí Waltera Benjamina Dílo a jeho zdroj (Odeon 1979). Historie jeho překladu je tak spleť, že zájemce odkazujeme na chystané vydání studií Růženy Grebeníčkové O literatuře výpravné a na komentář k němu.